

УДК 341.637

Наталія Проців,*студентка юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП АРБІТРАЖНОГО РОЗГЛЯДУ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу ініціювання арбітражного провадження у відповідності до законодавства та арбітражних регламентів різних країн світу. Було досліджено порядок розгляду справ у передових арбітражних центрах. Проаналізовано базові критерії гармонізації процедури арбітражного провадження.

Ключові слова: арбітражне провадження, арбітраж, арбітражний регламент, третейські суди, гармонізація процедури арбітражного провадження.

Постановка проблеми. На сучасному етапі арбітраж все частіше застосовується для вирішення економічних спорів. Найбільші регіональні та національні арбітражні центри сьогодні розташовані в Лондоні, Стокгольмі, Гонконзі, Сінгапурі, Відні тощо. Більше того, з'являються арбітражні інституції, що спеціалізуються на розгляді конкретних категорій спорів. Це свідчить про популярність арбітражу та його переваги щодо державних судів. У зв'язку із цим виникає необхідність комплексного дослідження арбітражного провадження та окремих його складових частин.

Стан дослідження. На цей момент базовими у сфері дослідження арбітражної процедури є праці вчених-процесуалістів із Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Нідерландів, Австрії, Австралії, Китаю, Росії тощо. В Україні ці питання проаналізовані В.В. Комаровим, Ю.Д. Притикою, Г.А. Ціратом, М.М. Мальським, М.В. Купцовою, Т.С. Кисельовою, І.Г. Побірченком тощо. Серед іноземних науковців варто відзначити Уільяма Кенні, Рут Стэкпол-Мур, С.А. Курочкина, Г. Жукову, Ларса Кічхова, Лукаса Містеліса тощо.

Однак на сьогодні в Україні залишаються малодослідженими окремі питання арбітражного провадження, у тому числі його ініціювання. Враховуючи привабливість арбітражної процедури та зростання її популярності, вважаємо необхідним здійснення комплексного дослідження початкового етапу арбітражного провадження.

Метою статті є аналіз початкової стадії арбітражного провадження, виділення найбільш зручних і стабільних арбітражних регламентів із метою запозичення іноземного досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу. На відміну від державних судів, пов'язаних суворими процесуальними правилами, арбітражні інституції не передбачають вимог щодо арбітражного провадження. Однак арбітражні правила та регламенти містять особливості та процедурні аспекти розгляду справи, переданої до арбітражного суду.

Сучасні тенденції свідчать про спроби уніфікувати арбітражний процес шляхом взяття за основу базових правил розгляду справи арбітражними судами. На сьогодні десятки держав, у тому числі Україна, ухвалили регламенти арбітражних судів на базі Типового закону ЮНСІТРАЛ. Країни, які взяли за основу вказані акти, є країнами приватноправової концепції арбітражу (Civil Law Concept of Arbitration). До таких держав належать Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Іспанія тощо. Як правило, арбітражне провадження побудоване на інституті процесуального позовного провадження та є відносно самостійною формою розгляду спорів. Процесуальна форма характеризується достатньо чіткою регламентацією та процесуально-документальним оформленням дій учасників провадження та арбітрів. Однак кожна арбітражна інституція, яка має свої внутрішні регламенти чи правила, характеризується певними особливості, спричиненими об'єктивними та суб'єктивними причинами.

Зазвичай кожен арбітражний суд дотримується певних фундаментальних правил арбітражного розгляду, у тому числі процедури ініціювання арбітражного провадження. Зокрема, арбітражний суд може розглянути справу лише в разі, якщо між сторонами було укладено арбітражне застереження. Наприклад, відповідно до ст. 1 Арбітражного

регламенту ЮНСІТРАЛ, якщо сторони домовилися про те, що суперечки між ними щодо будь-яких правовідносин, незалежно від того, мають вони договірний характер чи ні, вони передаватимуться на розгляд в арбітраж згідно з Арбітражним регламентом ЮНСІТРАЛ. Такі спори підлягають вирішенню відповідно до цього Регламенту з такими змінами, про які сторони можуть домовитися [1].

Арбітражне застереження має бути укладене в письмовій формі, може бути частиною основного договору або укладене шляхом обміну листами, телефоном, засобами електронного зв'язку чи іншими засобами фіксації. Важливим є також правило автономності арбітражної угоди, оскільки недійсність основного договору чи його частини не стає причиною недійсності арбітражного застереження.

Однак в деяких державах є певні особливості з приводу форми арбітражної угоди. В Італії існує декілька видів арбітражу: формальний та неформальний. Останній характеризується відсутністю суворого дотримання норм законодавства та може закінчитись укладенням мирової угоди чи відмови від арбітражу. Саме в неформальному арбітражі відсутній принцип автономності арбітражної угоди. Відповідне правило закріплене в рішенні Верховного суду Італії від 05.05.2009 р. № 10353 [2, с. 146].

Слід також звернути увагу на те, що не всі регламенти передбачають необхідність дослідження арбітражним судом арбітражної угоди, а лише регламентують потребу встановити можливість існування такої угоди. Наприклад, відповідно до Регламенту ІСС, якщо сторона спору є правонаступником однієї з сторін договору (наприклад, у разі укладення договору цесії), а друга сторона подає заперечення, суд перевіряє лише можливість існування арбітражної угоди. Остаточне ж рішення із цього приводу приймається самим складом арбітражу, який встановлює власну компетенцію. Тобто суд при прийнятті заяви не наділений правом вирішувати питання щодо обґрунтованості спору та заперечень сторін відповідно до арбітражної угоди. Таким чином, основною функцією суду після отримання заяви і до передачі справи складу арбітрів є безпосередньо призначення арбітрів, визначення місця та мови арбітражу тощо [3, с. 87].

Враховуючи вищезазначене, стає зрозумілим, що початок арбітражного провадження пов'язаний із надходженням до арбітражного суду заяви чи запиту, які мають відповідати формі, визначеній нормативно-правовими актами. Залежно від Регламенту,

яким регулюється питання розгляду справи, сторона повинна:

1) повідомити іншу сторону про передачу справи до арбітражу. Так, ст. 3 Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ передбачає направлення позивачем іншій стороні повідомлення про арбітраж [1]. Арбітражні правила Лондонського міжнародного третейського суду містять положення про необхідність разом із заявою про арбітраж подати підтвердження того, що копії заяви були надіслані всім сторонам у справі [4];

2) надати копії заяви в кількості відповідей і складу арбітражного суду. Відповідно до Регламенту ІСС сторона, що бажає розпочати арбітражне провадження згідно з указаним Регламентом, надсилає заяву про арбітраж разом із копіями в необхідній кількості в офіс Секретаріату, який повідомляє позивача та відповідача про отримання заяви [5]. Таке ж положення міститься в Регламенті МКАС при ТПП України [6].

Аналізуючи арбітражні регламенти, можна зробити висновок, що більшість з них містить форму запитів чи клопотань, які сторона направляє до суду з метою ініціювання арбітражного провадження. Наприклад, відповідно до Стокгольмського арбітражного регламенту запит про арбітраж має містити: ім'я, адресу, номер телефону й факсу та адресу електронної пошти сторін та їхніх представників; короткий виклад спору; оцінку грошової вартості спору; копію або опис арбітражної угоди або застереження, відповідно до яких спір підлягає вирішенню; коментарі про кількість арбітрів і місце арбітражного розгляду тощо. У разі подачі запиту про арбітраж позивач повинен сплатити реєстраційний внесок. Сума реєстраційного внеску визначається відповідно до графіка витрат, що діють на дату подання запиту про арбітраж. Відкриття арбітражного провадження відбувається в день, коли Арбітражний інститут Стокгольмської торгової палати отримує запит про арбітраж [7].

Не рідкістю є також наявність електронних форм заяви на сайті арбітражного суду. Наприклад, цю форму можна отримати на сайті Лондонського міжнародного третейського суду.

У відповідь на позовну заяву відповідач має право подати заперечення. Так, Внутрішні арбітражні правила Гонконгського міжнародного арбітражного центру передбачають, що відповідач після отримання заяви протягом 28 днів повинен надіслати підтвердження чи заперечення щодо готовності проводити арбітражний розгляд. У разі, якщо відповідач не погоджується із заявленими вимогами, ці правила передбачають необхідність викласти

в запереченні підстави щодо відсутності необхідності розглядати справу в суді. У своєму запереченні відповідач здійснює: короткий виклад зустрічних вимог та обставин, якими він їх обґрунтовує; вибір арбітрів, що будуть розглядати справу; відомості про свого представника у разі представництва. Це заперечення відправляється одночасно позивачу та в Секретаріат Гонконгського міжнародного арбітражного центру [8].

Щодо досвіду України в цьому питанні, то відповідно до Регламенту МКАС при ТПП України після отримання належним чином оформленої позовної заяви та після повної сплати позивачем арбітражного збору генеральний секретар МКАС протягом 10 днів надсилає відповідачу копії позовних матеріалів, Регламент і Рекомендаційний список арбітрів, а також пропонує відповідачу в 30-денний строк подати в трьох примірниках свої письмові пояснення (відповідь на позовну заяву) і всі документи, які підтверджують заперечення щодо позову [6].

Варто звернути увагу на те, що до моменту вибору складу арбітражу можливе також залучення до процесу додаткових сторін. Так, відповідно до ст. 27 Арбітражного регламенту для адмініструючих арбітражних розглядів Гонконгського міжнародного арбітражного центру сторона, яка бажає залучити до справи додаткову сторону, подає клопотання, форма якого встановлена вказаним Регламентом. Також чітко прописані форми відповіді на клопотання та звернення третьої особи з метою залучення її до розгляду [9].

На думку деяких науковців, цей Регламент є одним із найбільш сучасних, зручних і стабільних. Так, Уіллям Кенні та Рут Стекпол-Мур вважають, що порядок залучення третіх сторін до розгляду за Регламентом є найбільш практичним порівняно з наявними на сьогодні аналогами. У порівнянні з правилами Міжнародної торгової палати, Міжнародного арбітражного центру в Сінгапурі та Лондонського міжнародного третейського суду, клопотання про залучення може бути подане будь-якою стороною, яка бере участь у справі, чи стороною, яка бажає брати участь у процесі, за умови, що така сторона *prima facie* пов'язана арбітражною угодою і не має потреби запитувати згоду у всіх учасників провадження. Ураховуючи небажання деяких додаткових сторін долучатись до процесу, особливо в ролі відповідача, зазначені положення можуть стати важливим інструментом для арбітражного провадження [10, с. 164]. Більше того, питання залучення додаткових сторін може вирішуватись як до формування складу арбітрів, так і після. Цим відрізняється вказаний Регламент від інших.

Наприклад, Регламентом ІСС передбачається неможливість залучити додаткову сторону після формування складу арбітрів.

Важливим на початковому етапі є також призначення складу арбітрів. Як зазначає В.В. Комаров, відповідно до регламентів окремих арбітражів і національного законодавства існує загальнооднотипна процедура призначення арбітрів. Як правило, процедура призначення арбітрів сторонами відбувається за власною згодою. За відсутності такої згоди в арбітражі з трьома арбітрами кожна сторона призначає одного арбітра, а два призначені таким чином арбітри призначають третього. Якщо сторона не призначить арбітра протягом визначеного терміну або якщо два арбітри протягом передбаченого терміну з моменту їх призначення не домовляться про вибір третього арбітра, арбітр призначається судом або іншим компетентним органом відповідно до законодавства тієї чи іншої країни [11, с. 77]. Так, відповідно до Регламенту МКАС при ТПП України арбітри обираються сторонами або призначаються президентом Торгово-промислової палати України [6].

Висновки

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що перший етап арбітражного провадження складається з процедури ініціювання арбітражного провадження та формування складу арбітрів.

Основні принципи арбітражного провадження були закріплені в Типовому законі ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торговельного арбітражу від 21.06.1985 р. З цього моменту передові арбітражні інституції намагались уніфікувати процедуру розгляду спорів в арбітражах. Однак специфіка відносин та особливості кожної країни залишають своє відображення в регламентах та національному законодавстві.

На сьогодні Регламент МКАС при ТПП України загалом відповідає загальним принципам арбітражу, оскільки базується на Типовому законі ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торговельного арбітражу від 21.06.1985 р. Проте розвиток економічних відносин є невідминним, з'являються нові можливості для застосування такого альтернативного способу вирішення спорів, як арбітраж. Таким чином, арбітражні центри по всьому світу, намагаючись відповідати вимогам сучасності, впроваджують нові арбітражні регламенти чи вносять зміни в наявні.

Зважаючи на це, вважаємо, що національне законодавство про арбітраж та Регламент МКАС при ТПП України також потребують оновлення. Зокрема, є актуальним запрова-

дження в Регламент МКАС при ТПП України можливості надсилання позовних заяв відповідачу навіть за відсутності арбітражної угоди, оскільки відповідач після отримання позовних матеріалів може погодитися розглянути спір за Регламентом, якщо попередньої домовленості про це не існує. Таким чином, згода на арбітраж формує арбітражну угоду та визначає компетенцію арбітражу щодо розгляду спору. У разі ж, якщо згода від відповідача не надійде, МКАС при ТПП України приймає рішення про відсутність компетенції розглядати спір.

Також пропонуємо передбачити в національному арбітражному законодавстві та Регламенті можливість залучення додаткових сторін до моменту формування складу суду та протягом розгляду справи без згоди на це усіх сторін конфлікту, якщо є підстави вважати, що їхня участь є необхідною й вони пов'язані арбітражною угодою. Це дасть можливість сформувати повноцінну доказову базу, а також виключить спроби недобросовісних учасників спору уникнути залучення до розгляду справи.

Отже, у зв'язку з популярністю інституту арбітрування в усьому світі виникає необхідність розвитку цієї практики в Україні, а також залучення нових спорів, які будуть передаватись на розгляд до українських арбітражних інституцій, у тому числі інвестиційних спорів.

Список використаних джерел:

1. UNCITRAL Arbitration Rule adopted by United Nations: United Nations Commission on International Trade Law and revised in 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules-revised/arb-rules-revised-2010-e.pdf>.

Статья посвящена сравнительно-правовому анализу инициирования арбитражного производства в соответствии с законодательством и арбитражными регламентами различных стран мира. Исследован порядок рассмотрения дел в передовых арбитражных центрах. Проанализированы базовые критерии гармонизации процедуры арбитражного производства.

Ключевые слова: арбитражное производство, арбитраж, арбитражный регламент, третейские суды, гармонизация процедуры арбитражного производства.

The article is devoted to comparative analysis of the initiation of arbitration proceedings in accordance with law and arbitration regulations around the world. The author conducted research on the arbitration procedure in progressive arbitration centers. The main standards of harmonization of the arbitration proceedings were analyzed in the article.

Key words: arbitration procedure, arbitration, arbitration rules, arbitration courts, harmonization of the arbitration proceedings.

2. Курочкин С. Третейское разбирательство в Италии / Курочкин С. // Третейский суд – 2012. – №3. – С. 145–151.

3. Жукова Г. Международный арбитражный суд ICC: взгляд изнутри / Г. Жукова // Третейский суд. – 2010. – № 3. – С. 80–98.

4. LCIA Arbitration Rules adopted in 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2014.aspx.

5. Arbitration Rules adopted by International Chamber of commerce in 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/123/Downloads/ICC%208652%20ENG%20Arbitration_Mediation%20Rules.pdf.

6. Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України, затверджений рішенням Президії Торгово-промислової палати України № 18 (1) від 17 квітня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://arb.ucci.org.ua/icac/ua/rules.html>.

7. Arbitration Rules of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce adopted by the Stockholm Chamber of Commerce and in force of 1 JANUARY 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sccinstitute.com/media/169838/arbitration_rules_eng_17_web.pdf.

8. HKIAC Domestic arbitration rules adopted to take effect from 2 April 2012 by Hong Kong International Arbitration Centre [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hkiac.org/arbitration/rules-practice-notes/domestic-arbitration-rules>.

9. HKIAC Administered Arbitration Rules adopted to take effect from 2 April 2013 by Hong Kong International Arbitration Centre [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hkiac.org/arbitration/rules-practice-notes/administered-arbitration-rules>.

10. Кенни У. Гонконгский международный арбитражный центр – ведущий арбитражный центр в азиатском регионе на протяжении последних тридцати лет / У. Кенни, Р. Стэкпол-Мур // Третейский суд. – 2016. – № 1. – С. 161–174.

11. Комаров В. Международный коммерческий арбитраж / В. Комаров, В. Погорельский. – Х. : Право, 2009. – 164 с.